

HEGEDŰS IMRE JÁNOS (1941) Budapest

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Ligeti Ernő: Föl a bakra

IdőJel, 2020

Az erdélyi magyar irodalom aranykorszakának kétségtelenül a 20. század húszas és harmincas éveit tekinthetjük, amelynek egyik színes, izgalmas alakja Ligeti Ernő volt. Az IdőJel Kiadónál megjelent *Föl a bakra* című regénye egyszálú, de sokrétű munka.

Az eseménysor az európai regények megszokott sztereotípiáiból áll össze: a szorgalmas, rendszerető polgár, pedáns, erkölcsös férj, gondos családfő felesége unatkozik, szürkének, eseménytelennek érzi az életét, ezért kalandot keres. Enged a csábításnak, fiatal bonviván, könnyelmű fiatalember szeretője lesz. Tipikus Bovaryné-történet, emlegetik is többször a szereplők Flaubert világhírű regényét.

Csak hogy ez a sablonosnak tűnő eseménysor Erdélyben, Kolozsvárott zajlik – Trianon után. Ez a történelmi tragédia átfesti, átszínezi a lélek rétegeit és a társadalom struktúráit. Legalábbis az erdélyi magyarokét. Óriási a zuhanás, az egzisztenciális létbizonytalanság, a romlás, egyik napról a másikra kallódó kisember lesz abból a magas rangú hivatalnokból, akinek addig méltóságos úr volt a neve.

Az elszegényedés, a deklasszálódás olyan méretű, hogy Elekes Péter alügyész – ő a főszereplő – értéktárgyai, bútorai, családi ereklyéi, rekvizitumai az ócskapiacra kötnek ki. A zsidvásárok szálnalmas hőse lesz egy kiváló magyar jogász, egy tiszta, makulátlan ember. Ráadásul becsülete is összeomlik. Erkel Ferenc *Bánk bán* operájából a híres ária zúg, sír az olvasó fülében: „Hazám borítja szemfödél / S elvész becsületem!”

Nem akármilyen hazát veszített el Elekes Péter alügyész. Prosperáló, felvirágzó, gazdag országot temetett maga alá az első világháború, akkor omlott össze a Monarchia, amikor éppen életképpé vált.

A polgárasszonyok zöme nem a kicsapongásairól volt híres. Méltóságérzetük és büszkeségük vetekeedett a férfiakéval, s kényesen vigyáztak jó hírnevükre. A Ligeti-könyv olvasása közben az a gondolat motoszkál az olvasó fejében, hogy a feleség, Elekes Mariska (lánykori nevén Domáldi) sohasem vetette volna magát egy svihák, szélhámos csirkefogó karjaiba, ha nincs Trianon.

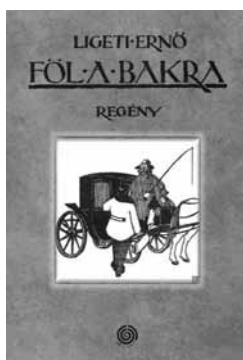
Ligeti könyvének ez az egyik értéke. Anélkül, hogy erőltetett, szájbarágós magyarázatokkal szolgálna, a békediktátum olyan következményeit sorolja, amelyekre ritkán vagy sohasem gondolunk.

Ilyen például az zsidókérdés Erdélyben, Trianon után. Ligeti is Ábrahám népének fia (eredeti neve Lichtenstein), asszimilálódott magyar, költő, író, életének értelme, célja az erdélyi irodalom fölvirágoztatása, szívvel-lélekkel dolgozik, küzd azért, hogy a történelmi trauma ne rombolja szét teljesen az irodalmi, művészeti élet kereteit, hiszi és vallja, hogy a Kós Károly által meghirdetett program, a Kiáltó Szó tetelei megvalósíthatóak, nem menti meg az erdélyi magyarságot csak a szívós, kitartó munka és a transzszilván eszme: magyarok békés együttélése románokkal, szászokkal, egymás kultúrájának megismerése és megbecsülése. Ezért lesz tagja Ligeti a Helikon íróközösségnek, s egyik alapítója az Erdélyi Szépművészeti Céh könyvkiadó vállalatnak.

Mindez szép és üdvös az eszmék szintjén. De a nyers, valós élet mást mutat. A *Föl a bakra* regény alapeszméje a mindenáron való megkapaszkodás, vállalni az addig megvetett, lenézett állást, munkát: bérkocsis lesz az alügyészből. Ez a paradoxon. Fölhág a bakra, magasról, a bérkocsi üléséből néz le az emberekre, de társadalmilag a létminimum alá süllyed, a végén koldusnál is szegényebb, éheznek.

De van még egy paradoxon az életműben. Ligeti leghíresebb könyvével, a *Súly alatt a pálma* munkájával idézi elő ezt a látszólagos ellentmondást. A mű nagyszerű korkép, irodalomtörténet, szociográfia, vallomás, memoár. Alapgondolata a fent említett regény eszméjének ellentéte. Minél nagyobb a nyomás, a fojtás, annál erősebbek leszünk, de csak

akkor, ha nem emeljük tétlenül a súlyt, ha szövegeinkben áramlik az élet, ha kiüt rajtunk a tenni akarás láza. Bizonyára ezért írta Pomogáts Béla nagy irodalomtörténeti összefoglalójában Ligeti Ernőről: „Minden irodalomban vannak jeles egyéniségek, akik talán nem is műveikkel hagytak nyomot a szellemi életben és az utókor emlékezetében, inkább az általuk betöltött szereppel, az iro-

dalom áldozatos gondozásával” (*Magyar irodalom Erdélyben*, II, 234.).

Szép és találó megjegyzés. Az irodalom áldozatos gondozásával, szervezéssel, szerkesztéssel, újságok és könyvek kiadásával teltek Ligeti Ernő napjai Kolozsvárott, ő volt az erjesztő kovász, aki egy esszéstílusban írt szakmunkával meg is tudta örökíteni a nagy vállalkozások korát. Érdemes ismételni a címet: *Súly alatt a pálma*.

De vissza a regényhez. Soroljuk tovább az említett rétegeket. Százvezres tömegek repatriáltak, az anyaország sem tud ekkora tömeget befogadni, sokan vagonlakók lesznek. A *Föl a bakra* hőseinek állandó, vissza-visszatérő beszédtemája, fejfájdító töprengése a nagy dilemma: Menni vagy maradni? Ki jár jobban? A helyben maradók, az anyaföldhöz görcsösen ragaszkodók vagy a hűtlenek? Tanár barátja, Tarnóczy repatriált. Leveleznek. „Ha beledöglöm, akkor is maradok Erdélyben” – írja Elekes. (Ennél aktuálisabb dilemma ma sincs. Sütő András szava visszhangzik: „Erdélyben kell maradni, akkor is, ha nem lehet.”) Ez növeli, karátjaiban dúsítja Ligeti most megjelent könyvét.

Közbeszéd igazsága, hogy a magyar szeret politizálni. Ligeti árnyaltan, sőt árnyékoltan hozza, mutatja a kor, a húszas évek politizáló személyiségeit. Nem szívesen politizál, számára a politikus talányos lény, hullámtarajok és hullámvölgyek lovagja, az író maradjon a kaptafa mellett. Annál nagyobb szeretettel rajzolja íróársainak portréit. Különös módszerrel, eljárással dolgozik. Körülír egy életet, és az olvasónak fel kell ismernie, kiről van szó.

Reverendából ugrik ki egy katolikus pap, elmegy Isten háta mögé molnárnak, s ott felfedezi a székely nép lelkét, mitológiáját, s megírja híres regényeit. Természetesen Nyirő Józsefről van szó. Egy másik garabonciás fiatalember (Tamási Áron) átvitorlázott Amerikába kipróbálni, milyen ott székelynek lenni. Aztán van egy reneszánsz ember, aki visszafelé re-

patriál, Magyarhonból Erdélybe, követ hord, Sztánán házat épít, ír, rajzol, fest, nyomtat (a *Föl a bakra* illusztrációit is ő készítette annak idején!), lapot szerkeszt, kiáltványt intéz Erdély lakóihoz... Természetesen Kós Károlyt írja körül nagy rajongással. A Kisbaconba hazatérő Benedek Eleket már név szerint említi, fejet hajt Erdély apostola előtt.

S ha már ekkora empátiával foglalkozik kortársaival, a transzszilvanizmus gondolatát is sokszor újrafogalmazza. Ligeti urbánus lény, nem szereti a mítoszokat, legalábbis ő nem merül el annyira a képzeletbeli múltban, mint például Nyirő, ezért enyhe gúnyt is bevisz definícióiba. Regényesnek tartja az elméletet, ő az erdélyi politikai radikalizmus híve. Enyhe gúnyt érzünk ki a szavából, amikor egyik hőséssel (Sternnel, az újságíróval, aki öngyilkos lesz) mondatja: „...erdélyi romantikába oltott gandhizmus”. Ez uralja a tömeg egy részét.

Külön szféra, külön réteg keletkezik a regényben amiatt, hogy Ligeti néhol kilép a regényírói státusból, zsurnaliszta vagy irodalomtudós lesz, amit Kós Károly is észrevett annak idején: „...néhol könyvnyelmműen odavetett újságnyelvet” használ.

Ő mint a liberalizmus és az urbánus szemlélet képviselője és a világirodalom kiváló ismerője egy idő után szűknek érzi a világot Kolozsváron, képességeinek, tehetségének jobb színteret remél a magyar fővárosban, emiatt 1943-ban repatriál. A Magyar Nemzet újságírója lesz. A történelem brutalitásával nem számol, 1945. január 11-én Budapesten, a Liszt Ferenc téren egy nyilas különítmény, feleségével együtt, meggyilkolja. Azoknak a kiváló szellemeknek a sorsában osztozott, akik asszimilálódtak, akik a magyar kultúra szorgalmas vagy megszállott képviselői lettek, de származásukat a náci gyilkosok számon tartották, és kioltották az életüket.

A kötethez Medvigy Endre írt előszót, utószóként Kós Károly egykoron írt, veretes könyvszemléje olvasható.

BONIVÁRT ÁGNES

Molnár Vilmos: Kőrösi Csoma Sándor csodálatos cselekedetei

Corvina, 2021

Amikor a kritikus Molnár Vilmos novelláihoz keres valamiféle fogódzót, nagyon könnyen nemcsak saját magát csalhatja csapdába, de az olvasót is. A szellemi rokonság kutatása indokolt egy kibontakozófényben lévő alkotó esetében, Molnár írásait, stílusát

is gyakran állította párhuzamba a kritika Tamási Áron, Örkény István, Borges vagy éppen Márquez írásaival. Csakhogy Molnár Vilmos napjainkban már nem egy kibontakozófényben lévő alkotó, novellái nagyon is felismerhetőek, sőt mi több, ahogyan Deme-

ter Zsuzsa korábban megállapította, nagyon is „molnárvilikések” – ez utóbbi jelzőt talán tanácsosabb „molnárvilmosos”-ra komolyítani. Különösen igaz ez a legújabb, *Kőrösi Csoma Sándor csodálatos cselekedetei* című kötetre, amelyben még véletlenül sem a korábban felsorolt alkotókat kell keresni, hanem csak és kizárólag Molnár Vilmost – kritikusnak és olvasónak egyaránt.

„Huncut dolog” ugyanakkor, hogy a kiforrott stílus ellenére sem állítható teljes meggyőződéssel, hogy a Kőrösi Csoma Sándor elképzelt kalandjait megörökítő kötet lenne Molnár legsikerültebb alkotása. A rendhagyó legendáriumban a főhős egy alkalommal azon tűnődik, hogy a poggyászának ellopása hogyan is érinti őt, örül-e, hogy megszabadult a terhétől, vagy sem, és végül a következő megállapításra jut: „Ha innen nézi, ilyen. Ha onnan nézi, olyan. Mintha fontosabb lenne a nézőpont, mint amit néz.” Ez a meglátás nagyszerűen vonatkoztatható a vékonyka kötet egészére is.

Kétféle nézőpontból közelíthetők meg a novellák: az *innen* képviselői azok, akik nem először találkoznak Molnár Vilmos írásaival, az *onnan* képviselői pedig azok, akik elsőként a legendáriumon keresztül szeretnének megismerkedni Molnár mesés világával. *Innen* nézve Kőrösi Csoma (fiktív) cselekedetei igazi élményt nyújtanak, hiszen nemcsak letisztult nyelvezetű, humoros, abszurdba hajló, szerethető mesék olvashatók az egyik leghíresebb nyelvtudósról, de számos ponton felfedezhető Molnár párbeszéde saját, korábbi munkáival is. A novellák közül az egyik legemlékezetesebb az, amelyben Kőrösi saját magával találkozik a sivatagban. Való igaz, hogy a történet önmagában is elegendő, mégsem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a *Levél Szingapúrból* című kötetben többször is visszatér a sivatag különlegességének témája, egy helyen pedig a következő olvasható: „...a Földön a sivatagok a legérdekesebb helyek, az egyedüliek, ahol még szert lehet tenni igazán jelentős élményekre, fontos tapasztalatokra...” Ugyancsak figyelemre méltó, hogy az egyes történeteket milyen variációkban meséli el Molnár: Kőrösi ördöggel való találkozása nagyon hasonlít *Az ördög megint Csíkban* című novellához, de az Úristennel való találkozás is megidézi két korábbi írást is (*Csicsó után az Isten; A legfelső stáció*). A Székelyföldben megjelent, *Bogdán László csodálatos élete* című írás pedig akár tekinthető a *Kőrösi Csoma Sándor csodálatos cselekedetei* formai előzményének is. A hasonlóságok, variációk

sora még hosszasan sorolható lenne, ám ennél most fontosabb áttekinteni azokra, akik *onnan* nézik az elkészült kötetet.

A másik oldalról nézve az olvasásélményt fokozó kapcsolódási pontok ismeretlenek. Az *onnan* képviselői egy szép könyvet vesznek le a polcra, Magyarai Lajos és Láma Csöpel gondolataival érkeznek meg Kőrösi Csoma Sándor életének mesés fikciójához. Megismerkedhetnek a fiatal Kőrösi kalandjaival, hogy hogyan támadt hirtelen hivatása, mi

történt volna, ha a hivatalnokok nem tartják fel az útja kezdetén, és természetesen a hosszú utazása alatt átélt hihetetlen történésekről is olvashatnak. De vajon helyén tudják-e kezelni a kevesebb mint száz oldalas kötet néhány rövidke írását? Nem érezhetik-e úgy, hogy ez bizony elég sovány, elég fiktív vagy elég kiszámítható? Sajnos a kockázat mindenképp fennáll. A „molnárvilmosos” egyszerű, humoros, lecsupaszított mondatok csalódást okozhatnak azoknak, akik Kőrösi korának nyelvezetét keresik, vagy esetleg nem veszik figyelembe a könyv eredeti célkitűzését, amely szerint az nem akar más lenni, mint csodálatos és rendhagyó.

Ugyanakkor még annak lehetősége sincs kizárva, hogy főként az imént taglalt *onnan* hibás (vagy egyáltalán nem érvényes) nézőpontnak bizonyul – maga Kőrösi Csoma Sándor is hibázott, amikor az Úristennel beszélt –, és persze az olvasónak sem lehet megparancsolni, hogy Molnár Vilmos könyveit kronológiai sorrendben olvassa. Éppen ezért nem árt szem előtt tartani Molnár azon törekvését is, amely nézőponttól függetlenül egyedivé teszi a kötetet, ez pedig nem más, mint hogy a jelenlegi trendekkel ellentétben, demitizálás helyett legendát igyekszik teremteni. Milbacher Róbert nemrég megjelent *Legendahántás* című könyve például éppen a magyar irodalmi tévhiteket igyekszik felszámolni, és tagadhatatlan, hogy mind a célkitűzése, mind pedig annak megvalósítása igen jól sikerült, végső soron mégiscsak demitizálást hajt végre. Az, hogy Arany János valószínűleg sohasem mondta, hogy „gondolta a fene”, az egyik legfájóbb „hántás”, ugyanis az ilyen és ehhez hasonló gondolatok, ránk maradt mesék, legendák képesek fogódként szolgálni a mindennapokban. Molnár törekvése is arra irányul, hogy a Kőrösi-legendával ne csak szórakoztasson, de a túlélést is lehetővé tegye.

A legendateremtés legfőbb állomása az *Epilógusban* olvasható. Itt találkozik össze a mennyek országában Kőrösi Csoma Sándor Petőfi Sándorral

(akinek személyét a mai napig különféle mítoszok övezik), és így születik meg a kötet legerősebb novellája is, amelyen keresztül kapcsolódik vagy inkább hasonlatossá válik a Kőrösi-legenda többek között az Artúr-mondakörhöz is. Az olvasó hajlamos elhinni, hogy Kőrösi és Petőfi valóban vissza fognak térni akkor, amikor a legnagyobb szükség lesz rájuk. Azonban nemcsak a Sándorok találkozása teszi egyedivé a történetet, hanem a rendkívül finoman megjelenő mondatok is az Úr szájából, amelyekkel felvázolja a jelenlegi viszonyokat: „Sok furcsa dolgot hallani mostanában a Kárpát-medencei viszonyokról. Erősen elfacsarodtak ott a dolgok egyfelé.”

A legendárium eredetileg a szentek legendáinak gyűjteményét jelenti. Kőrösi Csoma Sándor

nem volt szent, a Molnár Vilmos által hozzárendelt cselekedetek pedig ebben a formában biztosan nem történtek meg – mindenkinél jobban tudja ezt maga Molnár, aki a *Kőrösi Csoma Sándor az újabb kutatások tükrében* című könyv szerkesztője is volt. A csodálatos cselekedeteket elbeszélő, rendhagyó legendáriumnak mégis van létjogosultsága: egyszerre szórakoztat, idézi meg a mesét mint ősi elbeszélési műfajt, valamint a székely mesehagyományt is. Valószínűleg azonban mindez nagyobb eséllyel jut érvényre azoknál az olvasóknál, akik *innen* olvassák a novellákat, de akik esetleg mégis *onnan* érkeznek, azoknak sincs okuk feladni Molnár Vilmos legújabb könyvének befogadását, hiszen „nem kell mindenki mindent tudjon, kiveszne akkor a kíváncsiság”.

Kedves Olvasóink!

A Kortárs folyóirat idén nyáron **irodalmi tábort** tart Balatonfüreden augusztus végén. A táborban irodalmi műhelyfoglalkozásokkal, előadásokkal, workshopokkal telnek napjaink.

Műhelyvezetőink: JENEY ZOLTÁN, SZEKERES NIKOLETTA, SZILASI LÁSZLÓ, TÓBIÁS KRISZTIÁN.

A meghívott vendégek között lesznek többek között: ÁCS MARGIT, FÁBIÁN LÁSZLÓ, MARKÓ BÉLA, MÉSZÁROS MÁRTON, SZILÁGYI ZSÓFIA, SZVOREN EDINA, ZALÁN TIBOR.

A táborban csak korlátozott számban tudunk résztvevőket fogadni.

Jelentkezni a kortarstabor2022@gmail.com email-címen lehet.

A tábor a résztvevők számára ingyenes.

A táborról folyamatosan tájékoztatjuk az érdeklődőket a kortarsfolyoirat.hu oldalon, illetve a Kortárs és a KO facebook-oldalán.

Üzenet

A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA
KÉPZŐMŰVÉSZ KÖZTESTÜLETI
TAGJAI KIÁLLÍTÁSA
PESTI VIGADÓ
2022. MÁJUS 27. – AUGUSZTUS 28.

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

VIGADÓ

